

UDK 262 (497.5 Zadar) "1400/1420" (093)
929.5 Luka iz Ferma, biskup
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 16. listopada 2007.
Prihvaćeno za tisak: 16. lipnja 2008.

Prilog životopisu zadarskoga nadbiskupa Luke iz Ferma (1400.-1420.)

Lovorka Čoralić

Hrvatski institut za povijest
Opatička 10, Zagreb
Republika Hrvatska

Damir Karbić

Odsjek za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU
Strossmayerov trg 2, Zagreb
Republika Hrvatska

Središnja tema istraživanja zadarski je nadbiskup Luka iz Ferma (Luka Turriano, Luka Vangnocii). Rad se zasniva na dosadašnjim spoznajama historiografije te na iščitavanju, raščlambi i obradi njegove oporuke, napisane u Zadru 1420. godine i pohranjene u središnjoj zadarskoj državnoj pismohrani. Na osnovi tih podataka, onih dosada znanih u historiografiji i onih neobjavljenih, u sažetim su crtama predstavljeni život i djelovanje nadbiskupa Luke iz Ferma, osobito dvadeset godina njegova djelovanja na časti najvišeg zadarskog crkvenog dostojanstvenika. U prilogu rada donosi se cjelovit prijepis dosad neobjavljene oporuke nadbiskupa Luke iz Ferma.

Ključne riječi: crkvena povijest, kulturna povijest, Zadar, Zadarska nadbiskupija, kasni srednji vijek, Fermo, Luka Turriano (Vangnocii)

U sklopu istraživanja crkvene povijesti dalmatinskih gradova neprijeporno važno mjesto pripada utvrđivanju djelovanja pojedinih crkvenih dostojanstvenika, obnašatelja najviših službi i časti u pojedinim (nad)biskupijama duž istočnog Jadrana. Dokumenti pohranjeni u matičnim pismohranama (državnim arhivima) u gradovima njihova djelovanja, često su (uz gradivo iz crkvenih arhiva) dodatno i istraživačke pozornosti vrijedno gradivo i zorno posvjedočenje njihovih sveukupnih pregnuća na podizanju duhovnosti u dodijeljenim im biskupskim središtima. Oporučni spisi dalmatinskih biskupa i nadbiskupa, pohranjeni u fondovima dalmatinskih gradskih bilježnika (katkad pohranjeni u gradovima njihova zavičaja, a katkad u gradovima u kojima se nalazilo njihovo biskupsko sjedište) upravo su takvo, važnošću i podacima

iznimno bogato izvorište znanja tim crkvenim dostojanstvenicima i njihovu odnosu s klerom i širom zajednicom u biskupiji te o općim crkvenim i vjerskim prilikama na području njihove crkvene jurisdikcije.¹

U ovom sažetom prilogu središnja je tema istraživanja zadarski nadbiskup Luka iz Ferma (*Luca Vangnocii de Firmo, Luca Turriano/Turiano*), djelatnik u Zadru od 1400. do 1420. godine. Rad se zasniva na uporabi dosadašnjih spoznaja historiografije te na iščitavanju, raščlambi i obradi njegove oporuke, napisane u Zadru 1420. godine i pohranjene u središnjoj zadarskoj državnoj pismohrani. Na osnovi tih podataka, onih do sada znanih u historiografiji, i onih neobjavljenih, u sažetom će se crtama predstaviti život i djelovanje nadbiskupa Luke iz Ferma, osobito u njegovih dvadeset godina djelovanja na časti najvišega zadarskoga crkvenog dostojanstvenika.

Sažeti podatci (kronologija obnašanja nadbiskupske časti) o djelovanju zadarskoga nadbiskupa Luke iz Ferma sadržani su u više domaćih i inozemnih djela općeg obilježja. Osnovni kronološki podaci o izboru i godinama Lukina nadbiskupovanja zabilježeni su u djelu *Hierarchia catholica medii aevi (1198-1431)* autor kojega je Conradus EUBEL (Monasterii, 1913., str. 281.). Temeljne kronološke podatke o nadbiskupskoj službi Luke iz Ferma bilježe i djela Josipa BUTORCA i Antuna IVANDIJE *Povijest Katoličke crkve među Hrvatima* (Zagreb, 1973., str. 345.), *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji* (Zagreb, 1975., str. 307.), kao i gotovo jedno stoljeće staro leksikonsko izdanje *Znameniti i zaslužni Hrvati 925-1925.* (Zagreb, 1925., str. CXXVI.). Dragocjene podatke, uglavnom opće naravi, o zadarskom nadbiskupu Luki iz Ferma donosi u davno nastalom, ali i danas vrlo uporabljivom djelu, talijanski proučavatelj crkvene povijesti "Ilirika" Daniele FARLATI (*Illyricum sacrum*, sv. V., Venetiis, 1775., str. 109.-113.). Farlatijeve podatke, upotpunjene vlastitim istraživanjima zadarskih pismohrana, prenosi zadarski crkveni povjesnik Carlo Federico BIANCHI u svojoj poznatoj monografiji *Zara cristiana* (sv. I., Zara, 1877., str. 52.-53.).²

Bilješku, najčešće sažetog obilježja, o djelovanju nadbiskupa Luke nalazimo i u nekoliko djela koja se odnose na obradu pojedinih sastavnica iz zadarske crkvene prošlosti,³

¹ U proteklom je godinama Lovorka ČORALIĆ obradila i objavila više oporučnih spisa zadarskih nadbiskupa. Usporedi: Prilog poznavanju života zadarskog nadbiskupa Michiela Trialija (1771-1774), *Croatica Christiana periodica* (dalje: CCP), god. XV., sv. 28., Zagreb, 1991., str. 155.-159.; Prilozi životopisu zadarskoga nadbiskupa Teodora Balbija (1656.-1669.), CCP, god. XX., sv. 37., Zagreb, 1996., str. 83.-91.; Zadarska nadbiskupska palača u vrijeme nadbiskupa Vittorija Priulija (1688.-1712.) i Vicka Zmajevića (1713.-1745.), *Grada i prilozi za povijest Dalmacije*, sv. 16., Split, 2000., str. 93.-269. (koautorica: Ivana PRIJATELJ PAVIČIĆ); Prilog životopisu zadarskoga nadbiskupa Ivana Evanđelista Parzaghija (1669.-1688.), CCP, god. XXXI., br. 59., Zagreb, 2007., str. 57.-66.

² Osnovne kronološke podatke o nadbiskupovanju Luke iz Ferma donose i tri kronotakse zadarskih biskupa i nadbiskupa koje se pripisuju zadarskom arhidakonu i povjesniku Valeriju Ponteu i nepoznatim kompilatorima. Usporedi: Zvezdan STRIKA, "Catalogus episcoporum et archiepiscoporum urbis Iadertinae" arhidakona Valerija Pontea, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 48., Zagreb-Zadar, 2006., str. 99., 107., 11.

³ Ante M. STRGAČIĆ, Kada je zadarska bratovština flagelanata prešla iz crkve sv. Silvestra u crkvu sv. Tome Apostola, *Vjesnik Staleškog društva katoličkih svećenika NRH*, god. IV., br. 1.-4., Zagreb, 1957., str. 51.-74.; Ivo PETRICIOLI, Dvije matrikule bratovštine sv. Silvestra u Zadru, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdio društvenih znanosti*, sv. VII. (1976.-1977.), Zadar, 1977., str. 145.-156.; L. ČORALIĆ,

a nadbiskupov angažman na uređenju kora u zadarskoj stolnici Sv. Anastazije (rad mletačkog drvorezbara Mateja Moronzona) izrijeком je spomenut u više pojedinačnih radova i monografija koje se bave sakralnom baštinom grada Zadra.⁴

O životnom putu Luke iz Firma nemamo, prema saznanjima iz dostupne historiografije, mnogo uporabljivih i cjelovitijih podataka. Znan je njegov zavičaj (Fermo), a u literaturi se njegovo prezime katkada navodi u dvije inačice (Turriano, Vangnocii). Pripadao je augustincima te je u svom Redu obnašao visoke dužnosti (među kojima i generalnog prokuratora), a slovio je i kao vrstan teolog (*sacre pagine doctor*).⁵ Zadarskim ga je nadbiskupom imenovao papa Bonifacije IX. (1389.-1404.) 28. srpnja 1400.⁶ Prema pisanju Daniela Farlatija, čini se da je u Zadru bilo protivnika njegovu izboru za nadbiskupa te je papa Bonifacije IX. u svojem pismu (datiranom na 8. siječnja 1400.) molio opata samostana sv. Krševana te aktualnog priora vranskog da pod prijetnjom izopćenja opomenu protivnike te papinske odluke.⁷

Djelovanje Luke iz Ferma na časti čelnika Zadarske nadbiskupije u velikoj se mjeri poklapa s onodobnim burnim političkim previranjima u Dalmaciji. Naime, krajem kolovoza 1402. godine vlast u Dalmaciji i Zadru preuzima Ladislav Napuljski (potisnuvši Žigmunda Luksemburškog). U njegovo ime vlast je tada uspostavio maršal Sicilije Alojzije Aldemarisco, namjesnik u Ugarskoj i Hrvatskoj, koji sa napuljskom flotom uplovljava u Zadar. Iako (prema pisanju D. Farlatija i C. F. Bianchija) nije bio sklon Ladislavovoj upravi u Dalmaciji, nadbiskup Luka je – kao najviši crkveni autoritet u Zadarskoj nadbiskupiji – sudjelovao u ceremonijama uspostave nove vlasti, a 3. rujna 1402. predvodio je svečanu prisegu vjernosti zadarskog plemstva novouspostavljenom vladaru.⁸ Također, pri svečanom ulasku Ladislava u Zadar u kolovoza 1403. godine, nadbiskup je predvodio zadarski puk i kler pri dočeku novoga vladara.⁹ Iz 1404. godine potječe i saznanje o Lukinu pregnuću na jačanju kulta zadarskog zaštitnika sv. Šimuna. Te su godine nadbiskup Luka i zadarski kler te zadarski plemići zamolili od pape Inocenta VII. (1404.-1406.) podjeljivanje indulgencija vjernicima koji štuju sv. Šimuna, potkrijepljujući to čudima koja su se dogodila (obraćenje bo-

Prilog životopisu zadarskog književnika Ivana Tanzlingera Zanottija (1651.-1732.), CCP, god. XVII., br. 32., Zagreb, 1993., str. 169., 172.

⁴ Carlo CECHELLI, *Zara, catalogo delle cose d'arte e di antichità d'Italia*, Roma, 1932., str. 31.-32.; I. PETRICIOLI, *Katedrala sv. Stošije u Zadru*, Zadar, 1985., str. 13., 35., 37.; Cvito FISKOVIĆ, *Zadarski srednjovjekovni majstori*, u: *Zadar – zbornik*, Zagreb, 1964., str. 566.; I. PETRICIOLI, *Umjetnička obrada drveta u Zadru u doba gotike*, Zadar, 1972.; Tomislav RAUKAR – Ivo PETRICIOLI – Franjo ŠVELEC – Šime PERIČIĆ, *Zadar pod mletačkom upravom* (dalje: *Prošlost Zadra*, III.), Zadar, 1987., str. 157.-158.; *Sjaj zadarskih riznica: Sakralna umjetnost na području Zadarske nadbiskupije od IV. do XVIII. stoljeća*, Muzejsko-galerijski prostor, Muzejski prostor, Jezuitski trg 4, Zagreb, 3. 5. – 1. 7. 1990., Zagreb, 1990., str. 324.; I. PETRICIOLI, *Umjetnička baština Zadra*, Zadar, 2005., str. 57.

⁵ D. FARLATI, nav. dj., str. 109.; C. F. BIANCHI, nav. dj., str. 52.

⁶ C. EUBEL, nav. dj., str. 281.

⁷ D. FARLATI, nav. dj., str. 109.

⁸ Ferdo ŠIŠIĆ, *Ljetopis Pavla Pavlovića patricija zadarskoga*, *Vjestnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, god. VI., Zagreb, 1904., str. 33.-35.

⁹ D. FARLATI, nav. dj., str. 110.; C. F. BIANCHI, nav. dj., str. 52.-53.

sanskih heretika na kršćansku vjeru). Indulgencije su trebale biti, prema Lukinom pismu papi, po uzoru na one koje su Zadrani već stekli u čast sv. Anastazije u doba zadarskoga nadbiskupa Petra Matafara (1376.-1400.), Lukina prethodnika.¹⁰

Lukin protuanžuvinski stav najizrazitije je došao do izražaja u godinama koje su neposredno prethodile mletačkom zauzimanju Dalmacije i Zadra. U lipnju (25. VI.) 1408. optužen je za poticanje urote protiv Ladislavove vlasti (a u korist Žigmunda) te ga je gradski kaštelan Chioso dao uhititi i zatvoriti. Čini se da je taj čin izazvao veliko nezadovoljstvo u gradu (koji je dospio pod udar interdikta) te je Luka nakon samo nekoliko dana zatočeništva oslobođen.¹¹ Uskoro je (1409. godine), nakon dobro znane Ladislavove prodaje prava na Dalmaciju, Zadar za duga stoljeća unaprijed pripao Mlečanima te je time razdoblje višegodišnjih političkih previranja i borbi za dominaciju u Dalmaciji okončano. Iako nešto više naklonjen mletačkoj nego Ladislavovoj vlasti, Luka je u idućim godinama svojega nadbiskupovanja, kako je razvidno iz postojećih saznanja, djelovao bez zapaženijih političkih istupa, poglavito se usmjeraujući na zadaće i ciljeve u okviru njegovih nadbiskupskih ovlasti.

U sklopu djelovanja Luke iz Ferma bilježimo stoga nekoliko događanja vezanih za crkvenu i kulturnu prošlost Zadra u prvim godinama XV. stoljeća. Godine 1408. (21. travnja) nadbiskup Luka je, prema Farlatiju, svečano posvetio sliku Gospe od Naviještanja u zadarskoj crkvi sv. Frane,¹² a 1412. godine (20. lipnja) objavio je dekret temeljem kojega se zadarska bratovština bičevalaca preselila u crkvu sv. Tome Apostola u središtu grada te se od tada ta crkva – prema imenu bratovštine koja ju je odabrala za svoje novo sjedište – počela nazivati crkvom sv. Silvestra (stara je crkva, smještena pored Kopnenih vrata, tada dobila naziv sv. Silvestar stari).¹³ U kulturnoj povijesti Zadra Luka iz Ferma ostat će ipak najviše upamćen kao nadbiskup u doba kojega su izrađena glasovita korska sjedala u zadarskoj stolnici, remek-djelo mletačke drvorezbarske umjetnosti cvjetne gotike. Ugovor s mletačkim drvorezbarom Matejem Moronzonom, odvjetkom istaknute mletačke drvorezbarske obitelji, sklopljen je u Zadru 23. srpnja 1418. Majstor Moronzon tada se obvezao nadbiskupu Luki i zadarskom plemiću Tomi Petrici (*Petriço, Petrizo*)¹⁴ – zastupnicima uprave katedrale sv.

¹⁰ D. FARLATI, nav. dj., str. 111.-112.

¹¹ F. ŠIŠIĆ, nav. dj., str. 42.; D. FARLATI, nav. dj., str. 112.; C. F. BIANCHI, nav. dj., str. 53.

¹² D. FARLATI, nav. dj., str. 112.

¹³ U spomenutoj odredbi nadbiskup Luka regulira vlasnička prava bratovštine flagelanata te uređuje odnos između rektora crkve Sv. Tome Apostola i rečene bratovštine. Usporedi: A. M. STRGAČIĆ, nav. dj., str. 65.-73.; I. PETRICIOLI, *Umjetnička baština Zadra*, str. 57.; ISTI, Dvije matrikule bratovštine sv. Silvestra u Zadru, str. 150.

¹⁴ Toma Petrico odvjetak je ugledne zadarske plemićke obitelji koja je u drugoj polovici XIV. i početkom XV. stoljeća imala znatan utjecaj na politički i gospodarski život Zadra. Toma (rektor Zadra u brojnim mandatima 1392.-1393., 1395.-1400. i 1402.-1403. te 1407.-1408. godine) je bio jedan od najistaknutijih zagovornika mletačke vlasti među zadarskim patricijatom početkom XV. stoljeća. Bio je među zadarskim plemićima koji su ugovorili privilegij o dodjeli mletačkog građanskog prava Zadranima (5. rujna 1409.), a ubrzo je potom (21. rujna) nagrađen je sa 100 dukata godišnje potpore u ime pomoći mletačkom osvajanju Zadra. Tijekom opsade Šibenika (1410.) bio je soprakomit zadarske ratne galije. Odanost Mlečanima iskazana je i na njegovu nadgrobnom natpisu u stihovima u crkvi sv. Krševana. Usporedi: Šime LJUBIĆ, *Listine o odnosajih između južnoga Slavenstva i Mletačke Republike*, sv. VI. (od godine

Anastazije – da će izraditi kor sa sjedištima prema predlošku kojeg je dao nadbiskupu.¹⁵ Izrada je trebala trajati 18 mjeseci (počevši od 1. listopada 1418.), ali je bila produžena mnogo duže. Korska sjedala nalaze se i danas na svojem originalnom mjestu u katedrali, bez da je cjelokupan prostor kora doživio bitnije promjene. Veličinom i ukrasima posebno se izdvajaju sjedala namijenjena nadbiskupu i knezu,¹⁶ a kao cjelina ubrajaju se među najljepša dalmatinska korska sjedala kasnogotičkoga tipa. Na sjedalima su i grbovi četvorice zadarskih nadbiskupa – Luke iz Ferma (naručitelja), kao i njegovih nasljednika: Blaža Molina (1420.-1427.), Lovre Veniera (1428.-1449.) i Mateja Valaressa (1450.-1494.), koji su stolovali tijekom razdoblja izradbe kora i korskih sjedala.¹⁷

O posljednjim godinama nadbiskupovanja Luke iz Ferma nemamo drugih detaljnijih podataka. Umro je u Zadru početkom 1420. godine (vjerojatno ubrzo poslije datuma pisanja oporuke, 13. siječnja 1420.). Pokopan je, prema vlastitoj oporučnoj želji, u kapeli Sv. Anastazije u istoimenoj zadarskoj stolnici, u sarkofagu ispred oltara koji je dao podići prihodima sa svojih posjeda.¹⁸ Na zadarskom nadbiskupskom tronu naslijedio ga je nedugo potom (4. ožujka 1420.) Mlečanin Blaž Molino.¹⁹

Oporuka zadarskoga nadbiskupa Luke iz Ferma napisana je 13. siječnja 1420., a pohranjena je u Državnom arhivu u Zadru, u sklopu fonda Spisi zadarskih bilježnika (Theodorus de Prandino, 1403.-1441., b. VI., fasc. 1/8, fol. 205'-206'). Oporuku je nadbiskup Luka iz Ferma napisao nakon što je za taj čin dobio posebno odobrenje pape Grgura XII. (1406.-1415.), izrečeno u "apostolskom pismu" iz 1408. godine. U prvome dijelu oporučnoga spisa nadbiskup Luka imenuje izvršitelje svoje posljednje

---

1409. do 1412.), *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium* (dalje: MSHSM), sv. IX., Zagreb, 1878., str. 12., 22.; 106.-107.; ISTI, *Listine ...*, sv. VIII. (od godine 1420. do 1424.), MSHSM, sv. XVII., Zagreb, 1886., str. 4.; F. ŠIŠIĆ, nav. dj., str. 20., 28., 33.; Nada KLAJČ – Ivo PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku* (Prošlost Zadra, II.), Zadar, 1976., str. 418.; T. RAUKAR, *Zadar u XV stoljeću: ekonomski i društveni razvoj*, Zagreb, 1977., str. 56., 58.; Prošlost Zadra, III., str. 42., 106., tabla II.; I. PETRICIOLI, Umjetnička baština samostana sv. Krševana u Zadru, u: *Tisuću godina samostana sv. Krševana u Zadru*: prilozi sa znanstvenog skupa održanog 11. i 12. prosinca 1986. u Zadru u povodu 1000. obljetnice samostana sv. Krševana i 30. obljetnice Filozofskog fakulteta u Zadru, *Zadarska revija*, god. XXIX., br. 2.-3., Zadar, 1990., str. 329.; Jelena KOLUMBIĆ, Grbovi zadarskih plemićkih obitelji, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 47., Zagreb-Zadar, 2005., str. 73.

¹⁵ I. PETRICIOLI, Umjetnička obrada drveta u Zadru u doba gotike, str. 121.

¹⁶ Nadbiskupovo je sjedalo, kao najvažnije, i najbogatije urešeno. Nalazi se na podiju koji je za dvije stube viši od gornjega reda sjedala. Ukrašeno je bogato razrađenim pozlaćenim i polikromiranim gotičkim ornamentima (I. PETRICIOLI, Umjetnička obrada drveta u Zadru u doba gotike, str. 43., 50.-51.).

¹⁷ O Moronzonovim korskim sjedalima u zadarskoj stolnici usporedi: Thomas Graham JACKSON, *Dalmatia, the Quarnero and Istria*, sv. I., Oxford, 1887., str. 274.-275.; C. F. BIANCHI, nav. dj., str. 115.; C. CECHELLI, nav. dj., str. 31.-32.; C. FISKOVIĆ, *Zadarski sredovječni majstori*, Split, 1959., str. 79.-81.; I. PETRICIOLI, *Umjetnička obrada drveta u Zadru u doba gotike*, str. 38., 43., 50.-52., 121.-122.; ISTI, *Katedrala sv. Stošije u Zadru*, str. 13., 35., 37.; Prošlost Zadra, III., str. 157.-158. i tabla V.; *Sjaj zadarskih riznica ...*, str. 79., 324.

¹⁸ Nadgrobni natpis Luke iz Ferma spominje D. FARLATI (nav. dj., str. 113.). Njegovo postojanje bilježi i C. F. BIANCHI, ali napominje da u njegovo vrijeme natpis više nije vidljiv (nav. dj., str. 53.). Prema pisanju I. PETRICIOLIJA (*Katedrala sv. Stošije u Zadru*, str. 13.) sarkofag je uništen 1782. godine.

¹⁹ C. EUBEL, nav. dj., str. 281.

volje. To su, na prvome mjestu, ugledni zadarski patricij Toma Petrico, zatim mletački građanin, koji je tada boravio u Zadru (*ciuis Venetiarum et ad presens Iadre commorans*) Petar Roso²⁰, građanin Zadra Martin iz Recanatija, augustinac (u Zadru obnašatelj službe svjetovnoga svećenika), Dominik iz Ferma, plemić Matija iz Ferma (također privremeni žitelj Zadra) te na posljetku zadarski slikar Ivan pokojnoga Blaža. Njima se, kako je to uobičajeno pri oporučiteljevu iskazu, povjeravaju sve ovlasti pri izvršenju izrečenih oporučnih legata. Svakom od izvršitelja posljednje volje nadbiskup Luka daruje po pedeset malih libara, a u kasnijem pojedinačnom spominjanju ostavlja im još i pedeset zlatnih dukata i jedno ruho Reda Sv. Augustina (augustinu Dominiku iz Ferma) te po četrdeset zlatnih dukata (plemiću Matiji iz Ferma i zadarskom slikaru Ivanu).

Najveći dio oporuke zadarskoga nadbiskupa odnosi se na pojedinosti vezane uz posljednji ispračaj oporučitelja te kao i na njegove veze sa zadarskim crkvenim ustanovama i klerom. Na prvome mjestu, kako je i uobičajeno, nalazi se odredba o mjestu posljednjega počivališta oporučitelja – to je o grobnica u zadarskoj stolnici, *in altare sanctissimi corporis domini nostri Iesu Christi*, podignutom upravo pregnućima nadbiskupa Luke. U svezi s tim oltarom određuje se, nadalje, podizanje tri grobnice: jedna od njih bit će namijenjena nadbiskupu, druga za pokop kanonika zadarskoga kaptola, a treća se grobnica određuje kao mjesto pokopa “siromašnih svećenika zadarske crkve”. Za održavanje toga oltara Nadbiskup je oporučno odredio da se kupnjom pribavi posjed (vjerojatno zemljišni) vrijedan od sto zlatnih dukata. Prihodima stečenim od toga posjeda, kupljenog inicijativom izvršitelja oporuke, “u vječnost” će se plaćati jedan kapelan koji će držati mise zadušnice na spomenutom oltaru u crkvi Sv. Anastazije. Troškovi pogreba i pogrebnih svečanosti isplatit će se svotom (200 dukata) koju trenutno ima u gotovini i zlatu. Sljedeći dio oporučnih legata Luke iz Ferma odnosi se na darivanje crkvenog ruha i liturgijskoga pribora katedralnoj crkvi Sv. Anastazije. Zadarskoj se stolnici daruje jedno vlastito nadbiskupovo crkveno ruho (*paramentum*), njegova najbolje izrađena mitra, raspelo koje je redovito nošeno pred nadbiskupom, umivaonik (*bacille*) sa srebrenim bokalima, dvije srebrne ampulice (posude) za držanje ulja te pozlačeno sukno za izradbu crkvenog ruha vrijedno pri kupovini 180 zlatnih dukata. Svi se ti predmeti – dragocjenosti – trebaju oporučnom voljom izvršitelja pohraniti i čuvati u riznici katedralne crkve te se u budućnosti ne smiju ni na koji način založiti, prodati ili otuđiti iz vlasništva zadarske katedralne crkve.

Nekoliko se Lukinih oporučnih legata odnosi i na svećenike Zadarske nadbiskupije. Tako Dominiku, plebanu crkve Sv. Marije Velike (*S. Maria Presbyterorum, S. Maria dei preti*)²¹ ostavlja na doživotnu uporabu jednu svoju knjigu zvanu *Sextum*, a nakon Dominikove smrti knjiga će pripasti crkvi Sv. Anastazije. Spominjući se i kanonika Zadarskoga kaptola, nadbiskup izrijekom bilježi Pavla Fargića i Martina Budislavića

²⁰ Moguće je da se radi o Petru Roso, pisaru pri komori za sol u Šibeniku (1414.) i Zadru (1415.-1422.). Vidi: Š. LJUBIĆ, *Listine ...*, sv. VII. (od godine 1412. do 1420.), MSHSM, sv. XII., Zagreb, 1882., str. 171.-172., 215.; ISTI, *Listine ...*, sv. VIII., str. 185.-187.

²¹ O crkvi Sv. Marije Velike usporedi: C. F. BIANCHI, nav. dj., str. 390.-396.

te im daruje po dvadeset zlatnih dukata. Sloveći kao učen i vrstan teolog, nadbiskup Luka u svojem je osobnom vlasništvu imao i brojne knjige, najvjerojatnije teološkoga sadržaja. Svoju osobnu knjižnicu namjenjuje svojem matičnom redu i samostanu Sv. Augustina u Fermu, a za pohranu i upućivanje knjiga u Fermo pobrinut će se, prema oporučiteljevoj želji, zadarski plemić i sudac egzaminator Šimun pokojnog Jurja Rosa.²²

Dio nadbiskupovih oporučnih odredbi odnosi se i na svjetovne osobe. Svim nadbiskupovim slugama (*famuli*), uz njihovu redovitu plaću, izvršitelji oporuke trebaju isplatiti još po jedan dukat. Zadranima Luki pokojnoga Martina, Nikoli Valentovu i Jurju zvanom Radoš dariva po četrdeset dukata, a Nikoli Matafariću i Jakovu Bartolu ostavlja po deset dukata svakome. Zadrantina Luku Martinova spominje i u navodu o pohrani. To je o šest srebrenih pladnjeva koji su se nalazili kod njega u pohrani, a koji neka se nakon njegove smrti – bez ikakve nadoknade – vrate prvotnom vlasniku.

U završnom dijelu oporučnoga spisa nadbiskup Luka iz Ferma određuje glavne nasljednike sveukupne imovine, neraspodijeljene u prethodno izrečenim legatima. "Sveukupnim nasljednicima" svoje imovine imenuje, dakle, zadarsku stolnu crkvu Sv. Anastazije i crkvu Sv. Augustina u Fermu, a svakoj pripada polovica ukupnih nadbiskupovih dobara. U završnom dijelu oporuke navedeno je i mjesto njezina nastanka (pisanja): zdanje zadarske nadbiskupije u Zadru. Kao svjedoci pri sastavljanju i pisanju oporuke bili su nazočni zadarski primicer Filip Vitov²³ te trgovac Frane pokojnog Anđela. Tekstu je oporuke, kako je uobičajeno, svojim potpisom dao pravnu vrijednost zadarski sudac egzaminator, prethodno već spomenuti Šimun Rosa.

***

Učeni teolog, talijanski augustinac Luka iz Ferma (Luka Turriano, Luka Vangnocii) obnašao je čast zadarskoga nadbiskupa od 1400. do 1420. godine. Bilo je to politički iznimno osjetljivo razdoblje, kada se nad Zadrom i Dalmacijom smjenjivala vlast Žigmunda Luksemburškog, Ladislava Napuljskog i – na posljetku (od 1409. godine) – Mletačke Republike. Upravo zbog tog razloga, a zbog ključne važnosti koju je Zadar kao metropola Dalmacije imao u sklopu interesne politike svih tih političkih čimbenika, položaj čelnika tako ugledne i utjecajem moćne nadbiskupije bio je tada osobito osjetljiv i odgovoran. Iako nam vrela ne potvrđuju sve pojedinosti o političkom angažmanu nadbiskupa Luke u vrijeme smjena vlasti nad Zadrom i Dalmacijom u prvih desetak godina XV. stoljeća, razvidna je njegova aktivna uključenost u aktualne

²² Obitelj Rosa ubrajala se među najimućnije zadarske plemićke obitelji u drugoj polovici XIV. i u XV. stoljeću (trgovina solju i suknom, zemljišni posjedi i dr.), a sve do sredine XVI. stoljeća aktivni su sudionici političkoga života u gradu (članovi gradskog vijeća, obnašatelji komunalnih službi i dr.). Šimun Rosa vjerojatno je sin Jurja Mihovilovog, rektora (1402.) i istaknutog trgovca u Zadru koncem XIV. i početkom XV. stoljeća. Usporedi: F. ŠIŠIĆ, nav. dj., str. 33.; N. KLAIĆ – I. PETRICIOLI, nav. dj., str. 437.-438., 443., 445.; T. RAUKAR, *Zadar u XV stoljeću*, str. 79., 130., 209.-210., 216., 256., 264.-265., 270., 273.-275., 277.-278., 280., 288.-289.; *Prošlost Zadra*, III., str. 100., 106.-107., 262., 267.; J. KOLUMBIĆ, nav. dj., str. 43.-44.

²³ Filip Vitov bilježi se kao primicer Zadarskoga kaptola 1411. godine (C. F. BIANCHI, nav. dj., str. 188.).

dinastičke prijepore (optužbe za urotu protiv vlasti Ladislava Napuljskoga), kao i vjerojatna privrženost uspostavi mletačke dominacije nad najvećim dijelom istočnoga Jadrana. Nisu nam poznati ni detaljniji podatci o Lukinu djelovanju u unaprjeđenju vjerskoga života na području Zadarske nadbiskupije, a ni njegovi konkretniji potezi glede avignonskih protupapa što je tada u Crkvi bio gorući problem. Za kulturnu i umjetničku prošlost Zadra i Dalmacije zadarski je nadbiskup trajno ostao znamenit kao naručitelj izradbe velebnih korskih sjedala u zadarskoj stolnici – jedinstvenog remek-djela mletačke drvorezbarske umjetnosti.

Oporuka nadbiskupa Luke iz Ferma, koju ovdje donosimo u cjelovitom prijepisu, iako opsegom nije velika, dodatno je posvjedočenje o njegovoj integriranosti u zadarski crkveni život, ali i o učestalosti njegovih veza s osobama iz zadarskoga društvenog i crkvenoga života. Zabilješka o autorovoj knjižnici, crkvenom ruhu i predmetima umjetničkog obrta, dijelom darovanih augustincima u Fermu, a dijelom zadarskoj stolnici i zadarskim svećenicima, posvjedočuje visoku kulturnu razinu nadbiskupa i ozračja u kojemu je djelovao.

Ovaj kratak prilog, nastao ponajprije tragom nadbiskupova oporučnoga spisa, ne teži cjelovitosti u biografskoj obradi djelovanja Luke iz Ferma kao zadarskoga nadbiskupa te se stoga možemo nadati da će neka buduća istraživanja zadarskih i inozemnih pismohrana, iznjedrili nove dragocjene podatke o tom zapaženom zaslužniku zadarske crkvene povijesti kasnoga srednjeg vijeka.

PRILOG: Prijepis oporuke zadarskoga nadbiskupa Luke iz Ferma (Državni arhiv u Zadru, Spisi zadarskih bilježnika, Theodorus de Prandino: 1403.-1441., b. VI., fasc. I/8, fol. 205'-206', 13. I. 1420.)

Na margini: Testamentum condam reuerendissimi patris domini archiepiscopi Iadrensis

Fol. 205'

In Christi Nomine. Amen. Anno ab incarnatione eiusdem millesimo quadringentesimo decimo nono, indictione tercia decima, die tercio decimo mensis Ianuarii, tempore illustris principis et excelsi domini nostri domini Thome Mocenigo Dei gratia incliti ducis Venetiarum²⁴ etc. nec non magnifici et potentis domini domini Andree Zane honorabilis comitis Iadre.²⁵

Cum nichil sit certius morte et nichil incertius hora mortis, idcirco reuerendissimus in Christo pater ac dominus dominus Lucas de Firmo, sacre pagine doctor, Dei et sancte sedis apostolice gratia archiepiscopus Iadrensis, sanus diuina gratia mente, sensu et intellectu licet infirmus corpore, habens potestatem et licentiam a (**fol. 205 bis** !) sanctissima sede apostolica possendi suum vltimum condere testamentum et suam vltimam ordinare voluntatem et dispositionem prout et sicut in litteris apostolicis incipientibus: "Gregorius episcopus seruus seuorum Dei venerabili fratri Luce archiepiscopo Iadrensi salutem et apostolicam benedictionem. Quia presentis vite condicio etc." et finientibus: "Datum Luce XIII calendis Marcii, pontificatus nostri anno secundo." et bulla plumbea pendenti ad cordulam campis more Romane curie munitis visis et lectis per totum per me notarium infrascriptum, predicta considerens (!), nolens abintestato decedere suam vltimam voluntatem et dispositionem omnium suorum bonorum mobilium et immobilium iuriumque et actionum presencium et futurorum prout sibi a sede apostolica concessum est per hoc suum presentem vltimum nuncupatiuum testamentum sine sciptis in hunc modum facere procurauit.

In primis nanque (!) suos fideicommissarios et huius sue vltime voluntatis executores instituit et esse voluit ser Thomam de Petriço nobilem ciuem Iadre, ser Petrum Roso ciuem Venetiarum et ad presens Iadre commorantem, dominum Martinum de Recaneto ciuem et habitatorem Iadre et religiosum virum fratrem Dominicum de Firmo ordinis sancti Augustini quem secundum statuta Iadre in hac parte voluit esse submissum foro seculari ciuitatis Iadre, nec non Matheum ser Cole de Firmo Iadre commorantem ad presens et Iohannem condam Blaxii pictoris de Iadra, dans et concedens dictis suis commissariis plenum et liberum arbitrium et potestatem dictam suam commissariam et omnia eius bona apprehendendi, regendi, gubernandi, pendendi, exigendi in iudicio et extra ac iurandi in animam ipsius testatoris et generaliter omnia alia et singula dicendi et faciendi que ipsemet testator dicere et facere posset si

²⁴ Tomaso Mocenigo, mletački dužd od 1414. do 1423. godine.

²⁵ Andrea Zane, zadarski knez od 1419. do 1421. godine.

viuens (**fol. 205' bis** !) esset et qui quilibet veri et legitimi commissarii alicuius persone dicere et facere possunt et possent.

Item dimisit, voluit et legauit quod suum corpus sepelliatur in ecclesia sancte Anastasie in altare sanctissimi corporis domini nostri Iesu Christi per ipsum dominum archiepiscopum fundatum.

Item voluit et ordinauit quod antedictum altare fabricentur tres sepulture in quarum vna voluit sepelli, in secunda voluit sepelli canonicos capituli Iadrensis et in tercia pauperes presbiteros ecclesie Iadrensis in perpetuum. Cui quidem altari voluit emi vnam possessionem valoris ducatorum centum auri vltra illam quam dicto altari emi fecit. Quarum possessionum redditus voluit dare vni capelano qui quotidie iusto impedimento non obstante celebret vnam missam super dicto altari in perpetuum.

Item lagauit, dimisit et dari voluit suum paramentum album fulcitum cum quatuor capitibus fabrice dicte sue ecclesie sancte Anastasie; item mitriam suam meliorem fulcitam; item suam crucem quam ante se portari faciebat; item suum bacille cum bocali de argento; item duas suas ampullas de argento; item duas pecias pani aurati azuri quas emit pro ducatis CLXXX^{ta} auri pro vno paramento fiendo dicte sue ecclesie. Quas res legatas dicte fabrice sancte Anastasie voluit per procuratores ipsius fabrice in perpetuum conseruari in dicta ecclesia neque permittat quoquo modo vendi, donari, alienari, impignari vel aliquaqualiter distrai (!) aut malignari, sed solummodo remaneant in perpetuum in dicta ecclesia ad vsum diuinorum officiorum.

Item (**fol. 206**) dixit dictus testator se habere quanplures libros diuersarum conditionum spectantes ecclesie sancti Augustini de Firmo, quos posui fecit in vna capsula lignea, quam claudi et sigillari fecit per ser Simonem condam ser Georgii de Rosa iudicem examinatore ciuitatis Iadre et ipsam mitti per fidum (!) et tutum nuncium (!) ad dictam ecclesiam seu monasterium sancti Augustini de Firmo quamtocius (!) poterit.

Item legauit cuilibet suorum commissariorum libras quinquaginta paruorum.

Item dixit dictus testator se habere in pecunia et auro circa ducatos ducentos auri de quibus voluit fieri sua funerala.

Item voluit sa[ti]s fieri famulis suis pro eorum salario et vltra salarium suum vnum ducatum legauit cuilibet ipsorum famulorum.

Item legauit suprascripto fratri Dominico ducatos quinquaginta auri et vnum par suorum vestimentorum ordinis sancti Augustini quod ipse elligerit.

Item legauit Matheo de Firmo suprascripto ducatos quadraginta auri.

Item legauit Iohani condam Blaxii pictoris suprascripto ducatos quadraginta auri.

Item legauit Luce condam Martini de Iadra ducatos quadraginta auri.

Item legauit Nicole Valentis de Iadra ducatos quadraginta auri.

Item legauit Georgio dicto Radosio ducatos quadraginta auri ut orent Deum pro anima sua.

Item dixit se habere in pignore a suprascripto Luca Martini sex tacias argenti quas voluit eidem restitui sine aliqua solutione.

Item legauit Nicole Matafarich et Iacobo Bartholli ducatos decem auri pro quolibet.

Item legauit domino Dominico plebano sancte Marie presbiterorum de Iadra vnum suum librum vocatum Sextum in vita sua tantum et post eius mortem reuertatur in ecclesiam sancte Anestasiae de Iadra.

Item legauit presbitero Paulo Fargich de Iadra canonico ducatos viginti auri.

Item legauit (**fol. 206'**) Martino Budislauich canonico Iadrensi ducatos viginti auri.

In omnibus autem suis bonis mobilibus et immobilibus iuribusque et actionibus presentibus et futuris suas heredes vniuersales instituit et esse voluit ecclesiam sancte Anestasiae de Iadra pro medietate et pro alia medietate ecclesiam sancti Augustini de Firmo.

Et hanc voluit esse suam vltimam voluntatem et suum vltimum testamentum et quod valeatur et teneatur iure testamenti et vltime voluntatis et si iure testamenti et vltime voluntatis valere et tenere non posset quod valeat et teneat iure codicillorum et si iure codicillorum valere et tenere non posset quod valeat et teneat omnibus modo, via, iure, vsu et forma quibus melius valere et tenere potest et posset aliquo iuris ordine pretermisso non obstante.

Actum Iadre in archiepiscopatu, presentibus venerabili viro domino Philipo condam Viti primicerio Iadrensi et magistro Francisco condam ser Angelli, speciario, ciue Iadre, testibus ad hec conuocatis et rogatis.

Ser Simon condam ser Georgii de Rosa iudex examinador hinc (!) testamento se subscripsit.

A contribution to the biography of Luca from Fermo, archbishop of Zadar (1400-1420)

Lovorka Čoralić

Croatian Institute of History

Opatička 10, Zagreb

Republic of Croatia

Damir Karbić

Department of historical sciences of Institute of historical and social sciences of the

Croatian Academy of Sciences and Arts

Strossmayerov trg 2, Zagreb

Republic of Croatia

Topic of this article is Luca from Fermo (Luca Turriano, Luca Vangnocii) who was an archbishop of Zadar. Authors have analyzed all the relevant literature and archival sources, primarily his last testament written in 1420, which is presently kept in State Archives in Zadar. Consequently authors deliver basic biography of this prominent archbishop concentrating their fable to the twenty years of his leadership in Zadar diocese. This period is particularly interesting because of turbulent political activities in the Adriatic basin during which Zadar changed its sovereign several times – Sigismund of Luxemburg, Ladislau of Naples and from 1409 Venice. By the same token, role of the leading ecclesiastical figure in Zadar was crucial during these times. Although extent sources do not allow precise investigation of archbishop's political activities, one can easily conclude that Luca was politically quite active since he was e.g. accused for conspiracy against king Ladislau. Moreover, he was probably one of the most prominent promoters of Venetian *reconquista* of the Eastern Adriatic coast. On the other hand, regarding the arts this archbishop is well known since he ordered reconstruction of magnificent choir in the cathedral of Zadar (work of Matteo Moronzzone). At the end authors deliver a complete transcription of archbishop's testament.

Key words: ecclesiastical history, cultural history, Zadar, diocese of Zadar, late Middle Ages, Fermo, Luca Turriano (Vangnocii)